

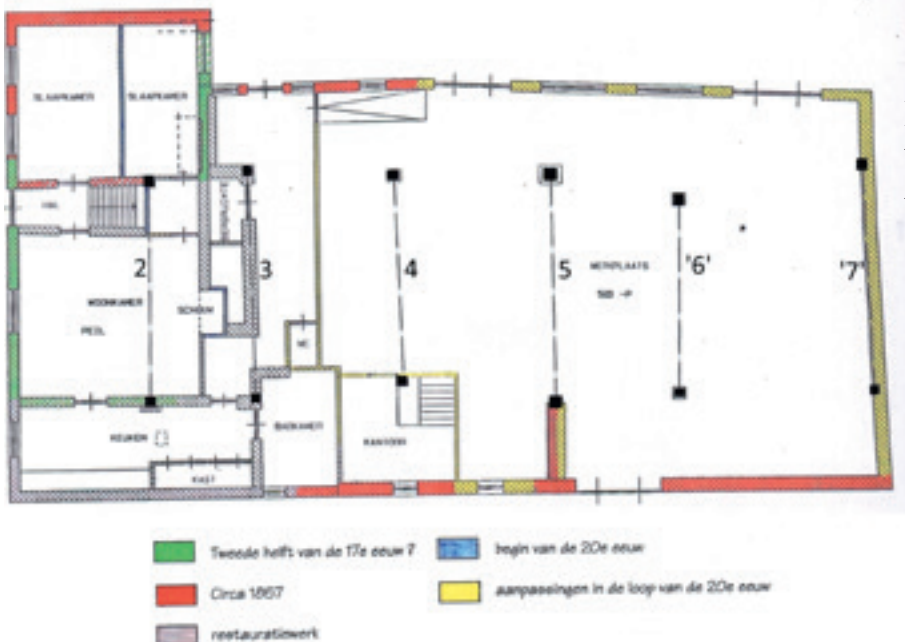
Boerderijen in de Broekstraat

In Gemerts Heem verscheen vanaf 2008 een serie van acht artikelen over de bewoners van de Broekstraat in de negentiende en twintigste eeuw. Er was vooral aandacht voor de bewoners in die periode en hun lotgevallen¹. In dit artikel staan we stil bij de geschiedenis van de boerderijen, waarin die mensen woonden. Het is een bijzonder ensemble dat de status van beschermd dorpsgezicht waardig is.

Aan de Stinckart, Broekstraat 21

Broekstraat 21 is een krukhuis. Het werd omstreeks 1620 gebouwd als hallenhuis, bestaande uit vijf gebinten. Gebint 1 in de voorgevel is verwijderd bij de versterking van die gevel. Het hallenhuis omvatte oorspronkelijk de gebinten

1 t/m 5. In 1857 werd het woongedeelte van de boerderij verbreed en werd het een krukhuis. Aanvankelijk was de boerderij een vakwerkboerderij zonder bakstenen gevels. Eerder verscheen in Gemerts Heem een uitgebreide beschrijving van de bouwgeschiedenis van deze boerderij.²

De situatie van Broekstraat 21 vóór de verbouwing in 2000-2002.

Korte bouwgeschiedenis van Broekstraat 21

Fase 1	1610-1622	Bouw van een nieuw huis, nu Broekstraat 21.
Fase 2	1657-1660	Waarschijnlijk verlengd met één gebint (nr 6)
Fase 3	ca 1754	Anthony van Dinther bouwt het middendeel van de voorgevel op in baksteen.
Fase 4	1857	Antony van Dooren verbouwt de boerderij tot krukhuis. Het pand wordt ook verbreed en verlengd met gebint ⁷ . De zijgevels worden van baksteen.
	1972	De stal wordt door Jan van de Laar omgebouwd tot garage. De functie verandert, de vorm nauwelijks.
Fase 5	2000-2002	De boerderij wordt verbouwd door de familie Koenders. Ook het stalgedeelte wordt woonhuis.

In 2018 is er een nieuwe woning toegevoegd in de vorm van een moderne schuur.

Broekstraat 25

Nieuwe boerderij met woning, gebouwd bij de ruilverkaveling in de jaren 80 van de 20ste eeuw. Stallen en woning zijn afzonderlijke, losstaande gebouwen. Het is de nieuwe locatie van het bedrijf dat daarvoor was gevestigd op Broekstraat 36.

De Laar, Broekstraat 26

Boerderij De Laar is een langgevelboerderij, gebouwd in 1878. Langgevelboerderijen waren in die tijd de meest moderne vorm voor een boerderij.³ Het is een boerderij waarin woning, stal en schuur waren verenigd. Op dezelfde plaats stond voor 1878 een ouder hallenhuis. Dat is een boerderij met alleen een woning en een stal. De schuur was losstaand. Het hallenhuis stond met de korte achtergevel naar de weg. Een deel van

de oude gebinten van het hallenhuis is hergebruikt in de langgevelboerderij, als ondersteuning van de schelft (hooizolder). Daarvoor werden de bovenste delen van de stijlen van de gebinten afgezaagd. De gebintbal-

Boerderij De Laar omstreeks 1965. Links achter de boerderij is de oude schuur nog juist zichtbaar.

Bij de nieuwbouw van Broekstraat 26 in 1878 werd gebruik gemaakt van de ankerbalkgebinten uit het voormalige hallenhuis. Deze ankerbalk is voorzien van een rijk versierd sleutelstuk dat waarschijnlijk dateert uit de zestiende eeuw.

Kadastrale hulpkaarten Gemert sectie H nrs 60 en 66. Links boerderij De Laar tot 1878. Rechts de nieuwe langgevelboerderij van 1878. Met een zwarte lijn is het oude hallenhuis aangegeven. De schuur en het bakhuis bleven in 1878 nog gehandhaafd. Later verdwenen ze ook.

ken zijn strak gezaagd en de ankerbalk is voorzien van een sleutelstuk met een versiering in de vorm van een zogenaamde peerkraal. Die versieringen zijn kenmerkend voor de late gotiek. In Someren werden soortgelijke ankerbalkgebinten aangetroffen met zulke versiering. Daar is dendrochronologisch onderzoek uitgevoerd en dat heeft geresulteerd in een kapdatum in het jaar 1527.⁴ Het ankerbalkgebint uit het oude hallenhuis op Broekstraat 26 dateert waarschijnlijk ook uit de eerste helft van de zestiende eeuw. Het erf tussen de boerderij en de weg heeft nog

de traditionele scheiding tussen het bedrijfsge-deelte en het woongedeelte. Voor het woongedeelte een tuin met een haag eromheen en dwars erdoor heen een voetpad naar de voordeur. Het bedrijfsgedeelte is een open onbegroeid erf.

Broekstraat 30

Broekstraat 30 is een typische na-oorlogse boerenwoning, waarbij woonhuis en bedrijfsge-deelte los van elkaar werden gebouwd. Het pand is een afsplitsing van boerderij De Laar en werd gebouwd in 1956.

Kadastrale hulpkaart Gemert sectie H nr 77. Het is de situatie in 1969: links Broekstraat 26 (De Laar), midden het woonhuis van Broekstraat 30, rechts Broekstraat 36.

Nieuw Begijnhof omstreeks 1965 langs een nog onverharde Broekstraat.

Nieuw Begijnhof, Broekstraat 36

Het is een fraaie, nagenoeg ongewijzigde authentieke langgevelboerderij op een even authentiek erf. Op het erf staan naast een open veldschuur en een schop ook nog een monumentaal bakhuis en een bijzonder fraai en ongeschonden kippenhok. Het erf tussen de boerderij en de weg heeft

nog de traditionele scheiding tussen het bedrijfs- gedeelte en het woongedeelte. Een bijzonder monumentaal ensemble.

Kadasterkaart van 1832 van de hoek Broekstraat-Groenendaal-Daalhorst. www.historischegeografiebrabant.nl.

Een bewerking van de kadastrale hulpaarten H116 en H117, getekend na de nieuwbouw in 1898. Linksonder met dunne zwarte lijnen de voormalige hoeve Het Begijnhof, afgebrand in 1895. Daarboven aan de overkant van de Broekstraat de in 1898 nieuwgebouwde langgevelboerderij Nieuw Begijnhof. Helemaal rechts een deel van Groenendaal 20.

De langgevelboerderij is gebouwd in 1898 op een toen nog onbebouwd perceel. De boerderij is gebouwd ter vervanging van een oude boerderij aan de overkant van de weg, op de hoek Broekstraat-Daalhorst, die in mei 1895 is afgebrand. Die boerderij was jarenlang eigendom van het klooster Soeterbeek in Deursen bij Ravenstein en kreeg daarom de naam Het Begijnhof. In de Franse tijd zijn alle goederen van kloosters geconfisqueerd en werd de boerderij eigendom van de Domeinen. Dat was de situatie in 1832. Scheidius, die al eerder het kasteel van Gemert kocht, heeft later ook alle Domeingooderen in Gemert aangekocht, waaronder ook het Begijnhof. De toenmalige eigenaar van het kasteel was ook degene die opdracht gaf voor de nieuwbouw op de huidige plaats (hoek Groenendaal-Broekstraat) in 1898. In de loop van de twintigste eeuw zijn de kasteelboerderijen in Gemert aan particulieren verkocht.

De Eik, Groenendaal 20

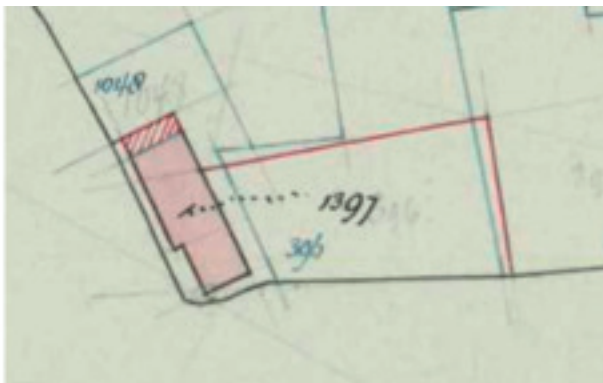
De Eik is in 1980 geheel opnieuw opgebouwd.

Foto van De Eik voor de herbouw in 1980. De gevels zijn voorzien van imitaties van grote natuurstenen blokken.

De bouwvorm en de plattegrond bleven daarbij ongewijzigd. De oude boerderij was grotendeels aan de buitenkant afgesmeerd en voorzien van pseudo-voegen, die grote, natuurstenen blokken suggereerden. De oude boerderij was vanouds genaamd De Eik. Bij de vernieuwbouw in 1980

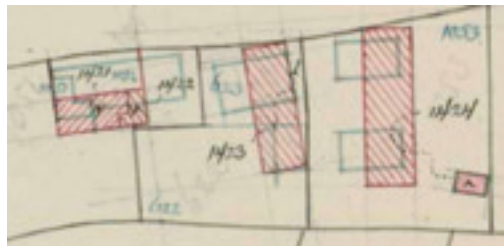
De Eik op de kadasterkaart van 1832 (links) en op de kadastrale hulphaart H102 uit 1889 (rechts).

bleek dat het van oorsprong een hallenhuis was met de korte gevel, met daarin de voordeur, naar de kant van de Broekstraat. In 1832 was die situatie al zo. In 1877 werd het woongedeelte verbouwd tot langgevelboerderij door het gebouw wat smaller te maken. De gevel kon daardoor hoger worden, zodat er grote ramen en een voordeur in pasten. Tegelijk werd in 1877 het stalgedeelte wat verlengd. In 1889 werd de boerderij nogmaals een klein stukje langer gemaakt.

Brand in de Broekstraat in 1888

In 1888 werden drie naast elkaar gelegen boerderijen in de Broekstraat in de as gelegd. Ze werden allemaal direct daarna vervangen door nieuw gebouwde langgevelboerderijen. Het betreft de boerderijen Broekstraat 39-39a, 41 en 43.

Rood gearceerd: de nieuwbouw van 1888. Daardoorheen in blauw de afgebrande boerderijen, die al van vóór 1832 dateerden. Kadastrale hulpkartaal H106.

De Pieckhof, Broekstraat 39-39a

De Pieckhof werd gebouwd na de brand van 1888. Het gebouw werd verlengd in 1905 en onderging daarna nog diverse kleine verbouwingen. In 1965 werd de boerderij gesplitst, maar pas in 1992-1993 is het stalgedeelte verbouwd tot woning. De naam is waarschijnlijk te danken aan

een familie Pieck die hier woonde. In het Landboek van 1717 wordt de naam van de boerderij al vermeld.

Broekstraat 41 en Broekstraat 43 (Nieuw Kannelust)

Beide boerderijen werden gebouwd direct na de brand van 1888 als langgevelboerderijen. Lang-

Broekstraat 43 en Broekstraat 41 beide gebouwd in 1888. De langgevelboerderijen staan haaks op de straat en beide hebben aan de straatzijde een zolderluik.

gevelboerderijen staan in het algemeen met de lange gevel naar de weg. Deze twee boerderijen echter niet. Aanvankelijk stonden er kleinere hal-lehuizen. Op de kleine erven was doodeenvoudig onvoldoende ruimte om de lange gevels langs de weg te bouwen en dus werden ze haaks op de weg geplaatst.

Beide boerderijen hebben bovendien tussen de

twee zolderramen in de korte gevel een zolderluik. Dat komt omdat boerderijen voortaan werden voorzien van brandgevels. Dat zijn gesloten

In Broekstraat 47-49 werden oude ankerbalkgebinten hergebruikt. De versiering van een ingezaagd andreaskruis met peerkraal kan duiden op een datering die teruggaat tot de 17de eeuw.

gevels tussen woongedeelte en stalgedeelte. Daardoor was het moeilijk geworden om bijvoorbeeld het koren op zolder te krijgen om het te laten drogen. Daarom werd aan de straatzijde een zolderluik aangebracht.

't Dwershuis, Broekstraat 47-49

Een oude boerderij die al in 1832 op deze plaats stond, werd in 1891 uitgebreid, zowel in de lengte als de breedte. Waarschijnlijk werd een oudere boerderij toen verbouwd tot langgevelboerderij. In 1908 werd de boerderij nog langer gemaakt, het woongedeelte werd verbouwd en breder gemaakt. Toen is het dwarshuis ontstaan, zoals het er nu staat. Inmiddels is de boerderij geen bedrijf meer en is ze verbouwd tot drie woningen. Bij de bouw van de langgevelboerderij in 1891 is gebruik gemaakt van de ankerbalken uit het oude

huis. Een ervan heeft een versierd sleutelstuk met een peerkraalmotief. De versiering is een stuk eenvoudiger dan bij boerderij De Laar. De datering kan wel terug gaan tot de 17de eeuw.

De Lindelaar, Broekstraat 42-44

In 1865 werd de boerderij die al in 1832 op deze plaats stond, verlengd. Het woongedeelte werd groter en de boerderij werd verbouwd tot langgevelboerderij. Daarmee werd het een van oudste langgevelboerderijen van Gemert.⁵ In 1982 werd de boerderij door brand verwoest. Op dezelfde plaats werd daarna de huidige woning gebouwd.

*Foto rechtsboven:
De langgevelboerderij na de brand van 1982*

*Foto onder:
Broekstraat 42-44 voor de brand van 1982*

De oude muurankers (1865) werden opnieuw gebruikt, maar nu als 1985. Een paar jaar geleden is het huis gesplitst in twee woningen.

Broekstraat 48

In 1834 brandde op deze plaats twee naast elkaar gelegen boerderijen af. Eén ervan was een boerderij die tussen de huisnummers 44 en 48 stond. Deze boerderij werd niet meer opgebouwd. Nu ligt er een tennisbaan.

Broekstraat 48 werd wel vernieuwd, bovendien wat langer dan eerst. In 1873 werd het pand ver-

bouwd tot langgevelboerderij. Dat is het huidige gebouw.

Broekstraat 53 en Broekstraat 55 (Nieuwenhuis)

Ongeveer op de plaats waar nu nieuwe woonhuizen staan, stonden voorheen oude hallehuizen, die in de eerste helft van de 20ste eeuw werden gesloopt. Daarvoor in de plaats zijn nog niet zo lang geleden nieuwe woningen gebouwd. Het zijn beide historiserende panden geworden, de een meer dan de ander.

Links op de voorgrond Broekstraat 44. Verderop Broekstraat 48. Op de open ruimte hiertussen stond voorheen ook een boerderij. Op de achtergrond Broekstraat 52-54.

De boerderij van de familie Van der Asdonk op de plaats waar nu Broekstraat 53 staat.

Op de plaats van Broekstraat 53 stond een hallenhuis met de korte gevel naar de weg. De laatste bewoner was tot 1925 de familie Van der Asdonk. Toen werd het huis gesloopt en het per-

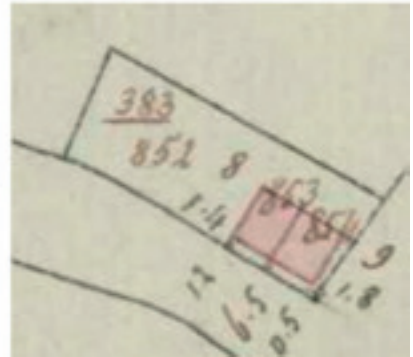
ceel werd eigendom van de familie Kuijpers. Op Broekstraat 55 stond een boerderij met de lange gevel langs de weg. In 1717 was Maximiliaan Bardoul eigenaar en na hem in 1719 zijn zoon Hendrik Bardoul. Daarna kwam het pand in bezit van Aart Verhofstadt. Doris, de dochter van Aart Verhofstadt, huwde met Arnold Goossens en zij woonden in het pand. Vanaf 1793 werd Jan Hendriks van Duijnhoven eigenaar. Daarna zijn zoon Leendert, vervolgens in 1870 Jan van de Wijngaard en in 1905 de familie Verkampen. In 1906 wordt het huis gesloopt. In het parochiearchief wordt dit pand aangeduid met de naam Nieuwenhuizen.

Broekstraat 52-54

Een boerderij met een bijzondere voorgeschiede-

De nieuwbouw van Broekstraat 55 werd voorzien van gloednieuwe ankerbalkgebinten.

Fragment kadaster 1832 sectie H. Links het erf waar nu boerderij Broekstraat 52-54 staat. Rechts hulpkaart H28 uit 1857. Toen werden op het perceel ernaast twee nieuwe arbeiderswoningen gebouwd.

nis. In 1832 staan er op de plaats van de huidige boerderij Broekstraat 52-54 twee arbeiderswoningen onder één dak. Op het aangrenzende

perceel werd in 1857 ook een combinatie van twee arbeiderswoningen gebouwd.

De twee oudste woningen op de hoek werden in

1876 geheel op-
nieuw opgebouwd.

Ze werden beide een stuk groter, maar het bleven twee afzonderlijke woningen. In 1883 werden de twee woningen samengevoegd. De bouwvorm bleef daarbij ongewijzigd. Er werd bijgebouwd in 1904 en

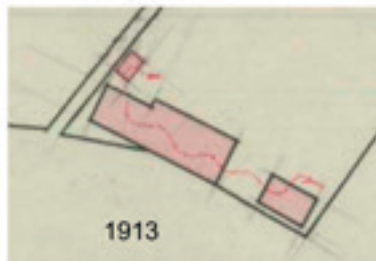
1876

1883

1905

1913

Fragmente van kadastrale hulpkaarten H62, H90, H127 en H139.

1905. Het gebouw werd veel langer gemaakt. Er werd een stal en een schuur aan vastgebouwd, zodat een langgevelboerderij ontstond. In 1905 werd dit perceel uitgebreid met de omliggende percelen. Dat is inclusief de twee arbeiderswoningen uit 1857. Die twee woningen werden later samengevoegd en verbouwd tot schuur. In 1913 werd nog een bakhuis toegevoegd. De schuur en het bakhuis zijn inmiddels verdwenen. De boerderij is verbouwd tot twee woonhuizen. Het erf aan de voorzijde heeft nog de traditionele indeling met een omhaagd tuintje bij het woongedeelte.

Huize Mir, Broekstraat 62

Niet alleen op de plaats van Broekstraat 52-54 stond in 1832 een dubbele arbeiderswoning. Ook iets verder naar het oosten stond een soortgelijke

woning. Omstreeks 1920 zijn ze gesloopt. Er resteert nu niets meer. Het terrein is onbebouwd. Nog verder naar het oosten treffen we in 1832 weer een woonblok aan met in 1832 twee woningen, in 1937 zelfs uitgebreid tot drie. Deze stonden er nog in 1958. Toen werden ze vervangen door een nieuw woonhuis op het adres Broekstraat 62. In 1971 werd een garage bijgebouwd. Huize Mir dankt zijn naam aan de bijzondere windwijzer op de schoorsteen, die herinnert aan de Russische Spoetnik en het ruimtestation Mir.

De Spilkorf, een verdwenen smederij

Aan de kop van de Broekstraat stond al eeuwenlang een smederij. Het pand stond bekend onder de naam De Spilkorf. In 1968, toen de Broekstraat werd verhard, moest het gebouw

De kadasterkaart van 1832 van de plaats waar Broekstraat, Kromstraat, Oudestraat en Boekent bij elkaar komen, geprojecteerd op een moderne luchtfoto. In 1832 stonden aan de noordzijde drie dubbele blokken met arbeiderswoningen. www.historischegeografiebrabant.nl

Op deze tekening van Ad Otten kijken we de Broekstraat in vanaf Boekent. Het geeft de situatie weer van omstreeks 1945. Rechts op de tekening smederij De Fost en verder de Broekstraat in een rijtje van drie arbeiderswoningen. Links het pand Boekent 3 en daarachter een glimp van boerderij De Blauwe Kei op Kromstraat 1-3.

verdwijnen. Op die plaats ligt nu de kruising Broekstraat-Oudestraat. Die kruising is toen wat

opgeschoven en lag aanvankelijk op de plaats van het plantsoen, waar nu het Hagelkruis staat.

De Broekstraat in 1832. www.historischegeografiebrabant.nl

Noten:

1. De serie artikelen van Simon van Wetten en Adriaan van Zeeland over de Broekstraat verscheen in Gemerts Heem, jaargang 2008, nr 4, jaargang 2009 nrs 1 t/m 4 en jaargang 2010 nr 1 t/m 3.
2. Jan Timmers, Boerderij "Aan de Stinckart" – van vakwerkgebouw tot bakstenen krukhuis, Gemerts Heem 2017 nr 3.
3. Jan Timmers, Gemertse boerderijen in soorten, ofwel: De mythe van de langgevelboerderij, Gemerts Heem 1997, nr 4.
4. John van Lierop, Boerderij Houtbroekdijk 15, Someren, bouwhistorisch onderzoek, 2019.
5. Zie noot 3.

Er is voor dit artikel veelvuldig gebruik gemaakt van het archief van het kadaster via archiefviewer. De nieuw getekende kadasterkaartjes zijn ontleend aan www.historischegeografiebrabant.nl